

Êzidi İnanç Esaslarında Hz. Nuh Tufanı ve Söylenceleri

Ramazan ERGİN*

Özet

Bu bildiride Êzidi inancında Nebi Nuh'ün “Su Tufanı”nın oluş nedenleri ve günümüz Êzidi kutsallarında etkileri yazılı-sözlü ve coğrafi tanımlamaları üzerinden incelendi. Konuyla ilgili literatür tarandı. Ruhani insanlar ile alan ve sözlü tarih çalışması yapıldı. Bildirinin konusu tufan döneminden günümüze olayın geçtiği coğrafya üzerinden demografik, topografik, dilbilimsel, teolojik tahlilidir. Çalışmanın amacı Êzidilerin yaradılış ve Nebi Nuh Tufanı ile ilgili etnik, dinsel, dilsel, coğrafi inanç ve yaşam bütünselliğini ortaya koymaktır.

Giriş

Bildirinin konusu Nuh Tufanının Ezidi yaradılış efsanesi ile ilişkisidir. Ezidi yaradılış efsaneleri kutsal kitapları yanında ilahilerin önemli konularından birisidir. Bu nedenle konu daha az bilinen Ezidi ilahileri merkeze alınarak işlenmiştir.

Ezidi inançları ve uygulamalarında yaratılışla ilişkili olarak Ezidi topraklarının ve bu toprakların kuşattığı alan içerisindeki toprak ve su gibi temel unsurların önemi birincil konumdadır. Bu nedenle Nuh ve Tufanın anlamı da Ezidi kutsal alanı çerçevesinde şekillenmektedir.

Ezidi inanç ve uygulamaları sır kabul edilen kutsal metinler üzerinden biçimlenmektedir. Bu nedenle Nuh Tufanına ilişkin hususlar da sır inancıyla doğrudan ilişkilidir. Bu durum Ezidi sır metinleri üzerinden yapılan araştırma ve incelemeleri etkilerken sonuçları kısıtlamakta ve sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla Ezidi inanç ve uygulamalarının kendi iç anlamını yakalamayı zorlaştırmaktadır. Bu sorunu bir nebze olsun aşmada Ezidi ilahileri ve söylenceleri ve Laleş'teki yerinde gözlem ve görüşmeler değerlendirilmiştir.

Bahsedilenler doğrultusunda konu “Ezidi Sır Metinleri”, “Ezidi Yaradılış Efsanesi ve Nuh Tufanı”, “Ezidi Yazılı Kutsal Metinlerinde Yaradılış, Sır Metinler ve Reenkarnasyon” ve “Tufan Sonrasında Günümüze Yerleşim Alanlarının Adları” başlıkları altında ele alınmıştır.

* Araştırmacı-Yazar, Öğretmen.

Çalışmada Ezidi kutsal metinleri, Nuh Tufanı ve Ezidi söylenceleri barındırdığı her şeyiyle kutsal bir anlam içeren Ezidi coğrafi alanıyla bir bütünlük oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır.

I-Êzidi Sır (Sur) Metinleri

Êzidiler kendilerini Ehl-i Kitap sayarlar ve bütün kainatın ilk metinleri arasında Mizhef a Reş ve Kitab i Cilva(e)'yi yerleştirirken kutsal kitap olarak kabul ederler. Bu kitapların kendine has alfabesi vardır. Bu coğrafyadaki mevcut alfabelerden farklıdır. Ezidi alfabesi ile Kürtçe sır metinleri yazılmıştır.

Ezidi sır metinlerinin bütününe *qewl* de denir. *Qewl* sözcüğü, insan ile Allah arasındaki antlaşmayı kapsayan tanrısal söz anlamını barındırır. Bunların bir kısmı deşifre edilerek yaygınlaştırılmıştır. Böylece Mıshefa Reş ve Kitabı Celve gibi özel isimleriyle anılan bu yazılı metinler Ezidi kutsal kitapları olarak bilinir hale gelmiştir. Ezidi sır alfabesi ile yazılmış olan bu metinlerin şimdiye kadar Kürtçenin Soran ve Kurmanç lehçeleriyle yazılanları kısmen deşifre edilebilmiştir. Sır alfabesi ya da Êzidi kutsal alfabesinin dışında günümüze kadar gelen Arapça dilsel işaretlerle Kürtçenin yanı sıra Arapça ve Farsça nüshaları da bulunmaktadır.¹

Qewl diye isimlendirilen Ezidi metinlerinin önemli bir kısmı yazılı metinlerin ana çerçevesini çizdiği ve anlamını belirlediği sözlü olarak aktarılanlardır. Bunları ilahiler şeklinde isimlendirmek mümkündür. Ezidi ibadetlerinde ve ritüellerinde okunan ve dua ve beyitler şeklinde olan Ezidi ilahileri, sadece Allah dostu denen okuyucular (*qewwal*) tarafından Ezidilere okunabilir. Bu nedenle diğer Ezidilerce ve inancın dışındakilerce alfabenin bilinmesi ve metinlerin okunması vb. günah ve yasaktır.² Bu yasağın en geniş ifadesini Kitabı Celve'de bulmak mümkündür. Buna göre: “*Uk g" xgt kgp" dki k'k' uc mc { ,p' U t ø ct , o , " uc mc { c p r ct " x c v g t k o g " p c k l' q m t r ct O' M k x r r ct , o , | , " d c n r ct , p c " x g t o g { k p k' O' U q p t c " haberiniz q r v c f c p " f g k v k t r g t " x g " n c { d g f g t r g t O' u k o " x g " u , l c v r ct , o , " | k n t g v o g { k p O' ¥ Å p n Å " { c d c p e , r ct , p " p g " { c r c e c m ct , p , " d k g o g / u k p k' O' "*³

¹ Bu konuda geniş bilgi için şu eserin tamamına bkz. Maximilian Bittner, *Die Heiligen Bücher der Jeziden oder Teufelsanbeter Kurdish un Arabish*, Wien 1913.

² Qewwal Şex Êlo (İlahi Okuyucu Şeyh Ali) ile Temmuz 2011'de Dihok'ta yaptığımız görüşme.

³ Ahmet Turan, “Yezidi İnanç ve İbadetleri”, *Qpf qmw/ 'O c f , u' © p k x g t u k g i k' r j k c v' H c m A n g i k' F g t i l u k*, Sayı 1, Samsun 1986, s. 162.

İlahiler günümüzde kısmen kayıt altına alınmaya başlanmıştır. Diasporada yaşamak zorunda olanlar için yazıya dökme çabaları bulunmaktadır. Bazı ilahiler çeşitli Êzidi web sitelerinde mevcut olmasına rağmen derleme çalışmaları halen sürdürülmektedir.⁴ Êzidi sıralı alfabe ve metinleri üzerine çok şey söylenmesine rağmen bu metinleri yakından görmüş ve bilen insan sayısının azlığı metni daha bir değerli kılmaktadır. Geçtiğimiz yüzyılın başında Avrupalı araştırmacıların ele geçirdikleri ve bir nüshası İngiltere British Müzesi'nde olan metnin üzerinde Dr. Maximilian Bittner'in akademik çalışması dikkate değerdir. Ancak bunun dışındaki çalışmaların bilimsel değeri, ilk öngörüler (Süryani-Arap metinler) üzerine inşa edildiğinden dolayı tartışılabilir konumdadırlar. Bu çalışmaların bilimsel değerini tartışılır kılan diğer önemli bir etken de Kürtçenin herhangi bir lehçesini bilen ve herhangi bir akademik disiplini kavramış, herhangi bir inancın penceresinden hareket etmeyen kişilerce ele alınmış olmamalarıdır.

Kürtlerin içinde bulunduğu gerek inanç ve gerekse yaşamsal koşullarda bulunulan parçaların gelişmişlik düzeyi oranında eğitim görmüş Kürtler geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısından sonra politik inkârcılığın karşısında geliştirilen ideolojik mücadele algılarının gölgesinde bilim, sanat, edebiyata yönelmişlerdir. Bu iç ve dış nedenlerle gecikmiş aydınlanma sürecinde Êzidi inancı ile ilgili batılı oryantalistler ile Türkiye, İran-İrak, Suriye, Lübnan ve Mısır'da Arap-İslam inancının etkisiyle doğulu şarkiyatçılar konu ile ilgili kendi inanç pencerelerinden sayısız bilimsel değeri tartışılır çalışma yürütmüşlerdir.

Konunun zorluklarını aşabilmenin bir öteki yolu da bilişim çağında gerek Irak Kürdistanı Dihok kentinde bulunan Êzidi kültür merkezi (Bingeha Laleş) ve Avrupa'da yaşamak zorunda bırakılan Êzidi aydınlarının Tipen Sır'ı alfabeti ile gazete çıkarmaya başlamalarıdır.⁵

II- Ezidi Yaradılış Efsanesi ve Nuh Tufanı İlişkisi

Ezidi Yaradılış İlahisi'ne (*Qewlê Zebunî Meksûr*)⁶ göre kâinatın yaratılışı şöyledir: “Allah kâinata seslendi. Kâinat sıçrayıp hareketlendi. Her yer su ile kaplıydı. Allah'ın Sır'ı Kandil'e gittiği ve mayayı su okyanusuna attığı zaman bu dünya maya tutmamış yoğurt gibi oldu. Toprak olmadı. Yeryüzü uymadı. “Toprağın oluşum öncesinde yeryüzünün “Beni yılda

⁴ <http://www.lalish.de/>. (Temmuz 2013); <http://www.kaniya-sipi.de/kurdish/kovarialalish24-07.htm> (Temmuz 2013)

⁵ Ezidi yazar Davud Murad ile Xetera Köyü'nde Temmuz 2011'de yaptığımız görüşmenin ses kaydı.

⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=yaFyn5McRoA> (Temmuz 2013)

üç defa beşeriyetin günahlarından temizlemezseniz kaynaşmam.” isteğini ileten dört meleğe Allah: “Kararımdır: Yılda üç defa beşeriyetin günahlarından arınacaksın.” der.

Yeryüzünün kaynaşmasından sonra sadece kırmızı toprak oluşur. Kâinatta oluşan çorak kırmızı toprakları üzerinde dört meleği ile ve “merkeple uçan” dört etrafı dolaşan Allah’ın “hak yerdir” dediği alanın üzerinde dururlar. Oraya bütün canlılardan (bitki-hayvan-insan) önce mekân iner. Sayılı tam kırk (40) yıl sonra yeryüzüne Laleş (mekânı) iner. Laleş oluştuğunda ve Muhabbet nurunun Sır’rı-kubbesine vurduğunda yeryüzü şenlenir ve renklere bürünür.

Bugüne kadar Allah ve melekleri ile yeryüzünün akdi-antlaşması vardır. Ne zaman yeryüzü üstünde kötülük yapılırsa, insanlık ve merhamet kalmazsa yeryüzü mutlaka Allah katında şikâyet eder ve bedelini ister. Bu bedel mutlaka “Su Tufanı” ya da felaketlerle zarar görme şeklinde olur. Nebi Nuh tufanı su tufanı şeklinde olan bedellerden birisidir. Nuh tufanı haricinde bedel anlamlı başka tufanlar da olmuştur.

Nebi Nuh zamanında beşeriyet ile birlikte kötülükler de çoğalır. Yeryüzü bu kötülüklerin bedelini melekler vasıtasıyla Allah nazarından ister. Kötülük oranında Su Tufanı, felaket ve zarar da büyük olur.

Bütün yeryüzünü kaplayan Nuh Tufanı için Êzidiler “Tufan suyu kalktı” (*Ava Tufanê rabu*) ifadesini kullanırlar. Su tufanı gibi felaketlerle temizlenme bedelini yeryüzü, Allah’tan istediğinde bütün sular bulanıklaşırken bir tek Laleş’te bulunan ve bütün canlılığın-insanlığın mayası olarak görülen Beyaz Kaynak Su (*Kanya Spî*) berrak kalır. Ezidi ilahilerinde bu suyun kutsal yönleri “Laleş’in eskiliği Beyaz Kaynak Su’dur. Yeryüzünün mayası Beyaz Kaynak Su’dur.” sözleriyle ifadesini bulur. Bu su Laleş’te yüzeye yakın bir yamaçta üstü kapalı bir kuyudan çıkar. Yeni doğan Êzidi çocukları dine yeni girme anlamında Beyaz Kaynak Su’da mühürlenirler. Ayrıca mühürleme, günahlardan arınma (tövbe) anlamında tekrarlanan bir ritüeldir. Mühürleme Ezidilerce “mühür yapma” anlamında *mohrkin* diye isimlendirilir. Mühürleme töreni ile aday Ezidilerin yer aldığı “beyaz nokta”ya (*niqta spi*) dahil olur. Bu törende şeker ve para dağıtılır. Genetik ve inançsal anlamda Êzidi olmayanlar bu su kaynağına giremezler. Bunun sebebi Ezidi olmayan birisinin kutsal suyu görmesi, ona dokunmasının dahi “günah” kabul edilmesidir. Çünkü suyun bu şekilde kirleneceğine inanırlar. Dolayısıyla kutsal suyun bulunduğu alan özenle korunmaktadır.⁷

⁷ Hecci Xwedêda, 55 yaşında, Şeyh Adi’nin türbesini bekleyen aileden, Temmuz 2011’deki görüşme kaydı.

Toprağın yüzeyine iki ayrı kanalla akan Beyaz Kaynak Su'yun sol kanalın aktığı havuzda bayanlar, sağ kanalın aktığı havuzda ise erkekler mühürlenir. Mühürleme ritüeli tekrarlanan bir uygulamadır. Kişi ölünceye kadar koşulların uygunluğu oranında yılda en az bir kez günahlardan arınma amacıyla mühürlenir. Bunun temel nedeni “beyaz nokta”da arınmış bir şekilde kalmak içindir. Ezidi yönetici, ruhani ve muritle bu temizlik ve arınmanın sembolü– kutsal gün ve ayinlerde tamamen beyaz elbiseler giyerler.⁸

Mühürleme ritüeli Laleş'te görevli ruhani tarafından aday üzerinde icra edilir. Ruhani bir taraftan sesli olarak “Allah'ın ve Şeyh Adi'nin eliyle!” (*F gw' 'Zy gf ' 'Â" gz'cf kdk*) sözünü ifade ederken diğer tarafta avucunun içine aldığı kutsal suyu adayın başına serper. Bu, ardarda üç defa uygulanır.⁹

Laleş'e gelemeyen bütün akraba, eş, dost, komşular için erkek havuzunun hemen yanında bulunan ve üstü demir çubuklarla örtülü küçük kaya parçasının üstüne bu suyu avuçları ile birer defa dökerek onlar adına da mühürleme vazifesini görmüş olurlar. Ezidi inanç sisteminde bireyin Kutsal Su ile arınması ile yeryüzünün Su Tufanı ile kötülüklerinden arınması arasında tanrısal bir döngü ve arınma olarak görürler. Kendilerinden olan ve Êzidi inanç esaslarının gereğini yapmamış ya da başka inançlarla ilişki kurmuş kişiler “siyah nokta” veya “kara leke” (*pkw' 'tg*) alanına girmiş kabul edilirler. Dolayısıyla Ezidi toplumundan dışlanacak günahlı alana girmişler anlamına gelmektedir.¹⁰

Kâinatın ve canlıların oluşumunda Allah'ın kutsal tını olarak gördükleri Beyaz Kaynak Su için kâinatın yaratılışından günümüze sayısız tufanda bir tek yeryüzünde bu suyun pir u pak kaldığına inanılır. Bütün kaynak suların mayası olarak görülen Laleş'teki beyaz suyun karıştığı toprağı da şifa kaynağı olarak kabul ederler. Bu nedenle toprağı yemek, yaraları iyileştirici olarak vücuda sürmek gibi uygulamalar söz konusudur. Ayrıca, özellikle Şeyh Adi'nin mezar toprağı kutsal su ile karılarak misket büyüklüğünde kurutulur. Bunlar evlerinde ve üstlerde muska amaçlı olarak taşınırlar.

Her Yedi-On iki yılda bir büyük bir Su Tufanı olduğunu söyleyen Êzidiler bu suyu “evvel ve ahir” olarak değerlendirirler. Êzidiler, Nebi Nuh'un Tufan sonrası gemisinin indiği kabul edilen alana “geminin durduğu su kaynağı” anlamında “Êsivnê” (*ž {p'Ul'p'}*) derler. Bu alan tel örgülerle çevrilidir. Ancak son dönemlerde içine evler de inşa edilmiştir. Bahsi geçen bu alan, kaynak suyu ve toprağı ile kaşıntı, yara gibi hastalıklara iyi geldiğine inanılan bir

⁸ Hecci Xwedêda, 55 yaşında, Şeyh Adi'nin türbesini bekleyen aileden, Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

⁹ Hecci Xwedêda, 55 yaşında, Şeyh Adi'nin türbesini bekleyen aileden, Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

¹⁰ Hecci Xwedêda, 55 yaşında, Şeyh Adi'nin türbesini bekleyen aileden, Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

vadidir. Bu vadiye bulunan kereste ve çivi gibi maddelerin Nuh'un Gemisinin kalıntıları olduğu kabul edilir.¹¹

Irak Kürdistan'ı Dihok kentinin Şeyhan kasabası Laleş ile Êzidi köylerine çok yakındır. Beyazid ilçesinden Viranşehir'e, Mardin'den Musul'a kadarki alan Ezidi kutsal toprakları içerisinde kabul edilir. Bu inançlarından dolayı İranlılar-Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların saldırıları karşısında bir kısım Êzidilerin ölmek için onların dinlerine geçtiğini, sadece Osmanlı döneminde kendilerine yüz yirmi üç sefer düzenlendiğini anlatırlar.¹²

Êzidi genetik kast sisteminde geçişlerin ve evliliklerin kendi inançlarınca mümkün olmadığı gibi dışarıdan biriyle evliliğe, hatta kendilerini açık edecek her türlü ilişkiye dahi hoş bakamıyorlar. İç inanç disiplinini sağlamak, başka inanca geçişi engellemek ve dışarıdan saldırıları azaltmak için Êzidi inancına kimseyi almadıklarını söylüyorlar. Ancak "mürit" olarak inancı benimsemenin uygun koşullarda mümkün olduğu ifade edilmektedir. Büyük Su Tufanı ve felaketlerle gark olan insanlığa gelen ehl i kitap sahibi peygamberler (Hz İbrahim-İsa) ve evliyalar (Hallac ı Mansur, Şeyh Abdulkadir i Geylani) bir tür reenkarnasyon inancıyla beyaz nokta sınıfından değerlendirirler. Her Êzidi inananın bir şeyhi, piri ve "ahiret için elverme kardeşi" (*destbirakê axretê*) olmak zorundadır. Zaman içinde genetik manada kadim ruhani aileler içinde emir (*mîr*), bey (*dg*) sıfatlı idareciler ve onlara bağlı ağaların yanı sıra ilahi okuyucular (*qewwal*), kâhin özelliği olan *koçekler* bulunmaktadır. Laleş merkezli kutsal alan sınırları yaşamsal anlamda olduğu kadar genetik anlamda da dokunulmaz, değiştirilemez iç yasaklı alanları da barındırır.

Yine bu yedi ayrı meleğin soyundan geldiği söylenen ve Laleş'te bu aileleri temsilen oluşturulan boş mekânlar vardır. Bu mekânların Hêsani, Adani, Kettani vb ailelerin kutsal alanlarıdır. Ancak genetik kadim şeyh ve pir aileleri ancak kendi sınıfında biriyle evlenebilirler. Bunlar için dışarıdan, mesela mürit soylarından biriyle evlilikleri kesinlikle yasaklanmıştır. Her genetik kast kendi içinde evliliklerini sürdürmek zorundadır. Bu nedenle farklı etnisite ve inançlardan kişilerin bu inancı benimsemesi durumunda bu ruhani ve yaşamsal kastı kabullenmesi kutsal sırta ve yaşama ayak uydurması gerekmektedir.

Ezidi takvim ve ay adları "*Çil rojên çilê havînê, çil rojên çilê zivistanê*" Kırk gün Yaz kırkı, kırk gün Kış kırkı sadece ruhanilere farz olan oruç aylarında Ezidiler yaz kırkında oruç tutan şeyh ve ruhanileri ziyarete gelirler. Bu oruç ve kırk sayısı, Tufanda Nebi Nuh gemisinde

¹¹ Babê Şeyh, Ezidilerin tek ruhani lideri, Şeyhan'a bağlı Êsivne Köyü'nde Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

¹² Babê Çaviş, Laleş'i bekleyen ruhani, 50 yaşında Laleş'te Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

kırk erkek ve kırk kadın bulunmaktadır. Bu kırk erkek kırk peygamber sırasındalar. Gemide bulunan kırk peygamber hatırına ruhaniler oruç farzını yerine getirirken muritler onların ziyaretine gelir. Padişamızın bin bir adı var. İbrahim Halil demişti: Güneş, Ay, Yıldızlar, Êzdiliği tanımıştır. Bunlar Allahın (Xuda-Huda) adlarındandır. Nuh demiş Rab, İbrahim Halil Demiş Huda, Nebi Musa demiş El, İsa demiş İli, Ella, Muhammed demiş Ella, Allah. Allahın adları bunlardır. Ezidi inancına göre Ezidiler Arı ırkından gelmektedir. Allah bütün semavi dinlerden önce Ezidiliği yaratmıştır. Alfabeti, ibadet dili, ilahi, dua ve beyitleri Kürtçedir. Kürtçe dinimizde ibadet ederken aynı zamanda kadim kültüründe yaşatmış oluyoruz. İki şeyi, Eski dini ve Kürt dilinin kültürünü yaşatmış oluyoruz.¹³

III- Ezidi Yazılı Kutsal Metinlerinde Yaradılış, Sır Metinler ve Reenkarnasyon

Geçmişten günümüze kadar gelebilen ve milletleşmemiş olsalar bile bir kavim tarafından uygulanan inanç biçim ve uygulamalar ilk inanç sahiplerinin lisanı üzerinden biçimlenir. Bu biçimlenme kendi ibadet ritüeli ve dilini zorunlu kılar. Bu diller farklı zaman dilimlerinde sembol-resim-yazı alfabelerini de zorunlu kılmalarına neden olur. Evrensel, yayılcı ve fütühatçı inançlar kendi dillerinde ibadeti zorunlu hale getirirken dua ve beyitler bölümünde insanlar bildikleri kendi etnik dillerinden yakarışlarını yaparlar.

Örneğin Müslüman olmuş Kürtlerde olduğu gibi, günde beş kez zorunlu Arapça namaz sürelerini ki birçok kişinin anlamını tam bilmedikleri halde Arap alfabesi fonetiğine uygun okumaları gerekmektedir. Kur'an ve süreleri için Arapça alfabeti ve dilini öğrenmesi inanç uygulamaları için zorunlu hale gelir. Her öğün namaz bitiminde Allaha yakarışlarını ana dillerinde yapabilmektedirler. Bu aynı zamanda Kutsal Metin dilinin alfabetiyle farklı lisanları yazmayı getirmiştir. Kutsal Metin alfabetini öteki lisanların fonetiğine uygun hale getirmek için küçük değişikliklerle inananlarca yazılmış ve kullanılmıştır.

Bilinen kadim dillerin bütününün kökeni inanç sınırlarını belirlenmiş yazılı metinlerle günümüze gelebilenlerdir. Ezidi inancı kendi yerel Sır çemberinde Kutsal Metnin teolojik içeriği ancak dilbilim sınırlarında izah edilebilir. Günümüz Latin alfabetiyle yazılan İngilizce'nin bilimsel-teknolojik gücü çok tanrılı dinlerin kutsal metnine dayanmamaktadır. Bunun yanı sıra beş bin yıllık uygarlık sahibi çok tanrılı dinin (resim yazı) hiyeroglif alfabetine sahip Kıpti lisanının yeryüzünde uygulayıcılarının yok denecek kadar az olması konumuzun anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

¹³ Qewwal Şex Êlo (İlahi Okuyucu Şeyh Ali) ile Temmuz 2011'de Dihok'taki görüşme kaydı.

Ezidi ayrıcalıklı ruhani kesimlerce yazılıp okunan alfabe üzerindeki bilindiği kadarıyla alfabenin en az Avesta, Sankristçe, Latin ve Eski Yunan, Aramice alfabelerinin orijinalliğini taşıdığı üzerinde durulmamış olması dikkat çekicidir.

Bir diğer önemli konu Kutsal Sır metni Mıshefa Reş'in transkripsiyonudur. M Bitner'in transkripsiyon metodu metnin dilini okuma ve anlamayı kolaylaştırıcı bir metottur.¹⁴ Kâinatın oluşumunu konu alan giriş bölümünü transkripsiyon örneği olarak vermek uygundur. Ayrıca tarafımızdan yapılan günümüzde yaygın kullanılan transkripsiyonu ve çevirisiyle birlikte aşağıdaki gibidir:

1. awwel car xuda le sirr î xoşewîstî xoî gavharêkî sepî xaleq kerd we Koterêkî xaleq kerd, nawîna Anfar, we gavharêkî naye ser peştî we çel hezar sal leserî danîşt.

Mıshefa Reş 1. Bölüm

*J wƒ c 'kniŋg/ 'ngpf k'ugxi kulpkp 'U,t æ ,pf cp 'dg{c/ 'dk 'o Æegxj gt '{ ct cw,OXg'i 3/4mgn'dk 'mw " *Mqvgt +'{ ct cw,'cf , 'Cplct ODw'egxj gt k'u,t,v,pc 'd,t cm,OXg'mt m'dkp '{ ,nüstüne oturdu.*

Bu çeviri de Türkiye'de birçok ilahiyatçının esas aldığı önemli çalışmalardan biri olan Ahmet Turan'ın “Yezidi İnanç ve İbadetleri” isimli makalesinde Mushafı Reş (Kara Kitap) Birinci bölüm çevirisini şöyle yapmıştır: “*Bc wpi ,æc "Cncj "mwucn'u,t,t,pf cp 'dg{c/ 'dk 'lpek' { ct cw,'xg' Cplct "Gplct +'cf n,'dk 'mw '{ ct cwt cm'dw' lpek' k'mw wp 'u,t,v,pc 'nq{f w0' pek'mt m'dkp '{ ,n' mw wp 'u,t,v,pf c 'hc if ,0'*¹⁵

Beyaz mücevher sınıfına incinin yanı sıra elmas da girer. Kürtçenin Soran lehçesinde “*Ngugt, 'f cp, v*” sözü “üstüne oturdu” anlamındayken “sırtında kaldı” şeklindeki çeviriyi nerden bulduğu ve neden kullandığı sonuç bölümünde¹⁶ açıklık kazanmaktadır. “*Bu bölümde i 3/4 Æf Æ Æ'i kdk' [g/ kf kgtf g' kpcp ±'guc urc t, . " urc o k' gwægp "gukprgp gt n'ukawgo "uqp" derece basite kpf kt i gpo k wkt O'Vcpt ,p ,p '3/peg'dk 'lpek' '{ ct cwt cm'mt m'dkp '{ ,n'dw' lpek' lægt kulpf g. 'f gp k' igt "*

¹⁴ Bittner, a.g.e., s. 53.

¹⁵ Turan, a.g.m., s. 158. Kitabı Celve çevirileri için ayrıca bkz. Emine Aycıl, *O gi o gv' gtclgwlp '[cnnc{cø,p" F-t Añpwp" wj k'cv' Hcm Ængik' O geo wcu,øpf cnk' ö [g/ kf kgt ö" ilo ik' O cnc ıgılpkp 'Ægxt k' c/ ,u,* Basılmamış Lisans Bitirme Tezi, Diyarbakır 2010, ss. 13-16.

¹⁶ Turan, a.g.m., s. 171.

üstünde yüzmesi wpt,f,"eklo ig wto kwt0' diye yazarak yazılı bir metni kendi inanç penceresine uygun hale getirmeye çalışmıştır.

Benzer tahrifatlar Yahudi ve Hıristiyan uzmanların Ezidi metinlerinde daha belirgin şekilde yer almaktadır. Mesela Collins, Ezidiler için mavinin en kutsal renk olduğunu söyler.¹⁷ Bu ifade Ezidiler için yasak olan mavi rengine önem verildiği izlenimi oluşturmaktadır. Oysa mavi renk elbise giymek, hatta mavi sözcüğünü zikretmek dahi yasaktır. Mıshafa Reş'de mavi rengi peygamber düşmanlığı yaptığı için haram kabul edildiği belirtilmektedir.¹⁸

XXIV. Kahu man haram kerd awa çunkî le nawî Xasîya peygamber deka

1. We lobîaş.

2. We rengî kelîş

XXIV. Marul (Has) bitkisini kendimize haram ettik. Çünkü Hasiye peygamberin adını çağrıştırır.

1. Ve Fasulye

2. Ve Mavi rengi

Konu zaman ve kapsam darlığından şimdilik kendi kutsal Kitaplarında geçen Nuh'un gemisinin indiği dağın ismine coğrafyayı uyarılama çabalarında daha net görülür.¹⁹

Mızhefa Reş ve Kitabı Celve'de Sır, alfabe ve reenkarnasyon ilgili bölümler:

Mkxru,| "{qrl'i 3/4wgt kt "ugxf kmgt ko k'xg"^{3/4} grl' {cmprct,o , "j kf c {gvx"gtf kt ko 0" t gvo go "
zorluk gerektirmez.²⁰

Uk'g" xgtkwp" dki k'k' ucnc{,p0' Utøct,o , " ucnc{cprct" xccwgtko g" pckl' qmwrt0'
Mkxrrct,o ,|,"dc ncrt,pc"xgto g{kpk0'Uqptc"j cdgtkpk"qmw cf cp"fg k wkt rgt "xg"nc {dgf gtrgt0'
uko "xg"u,lcwrt,o , "kn gvo g{kp0'ÿ ÑpnÑ" {cdcpe,rt,p"pg" {crcecmct,p,"dkgo g/ukpk0¹

¹⁷ Andrew Collins, *Meleklerin Küllerinden*, Avesta Yay., İstanbul 2001, s. 226.

¹⁸ Bittner, a.g.e., s. 61.

¹⁹ Mitoloji ve kutsal metinlerde adı geçen dağlar ve adları

²⁰ Turan, a.g.m., s. 157.

²¹ Turan, a.g.m., s. 162.

Dk|f gp" qv c{cprct,p" gngtkpf g" dwnwpcp" nkcrct" i gt ±gm' qv c{,r" dk|ko " rg|i co dgrngtko k| " {c|o co , rctf,t0' Cpecm' qprct " {qf cp" ±no , " c|,v,r" ucr,w , " xg" vj tkl' qv w rctf,t0Dw'nkcrctf cp"} gt "dkt'kf k gt kpk'j ãnão uã| 'mnr 'kr vrl'gwo gmgt kt ²²

[cdcpe,rct,p'nkcrct,pf cp'uãppgwo g'w{cprct'f q tw'w{o c{cprct'kug'qprct'vctchpf cp" tahrif gf kv k vt 0 ³

*G gt "kngtugo "3/4f ãtf ã ão "nko ug{k'tggpncp cu{ qp *i wj rct,p'vgaupwj w+'xcu,xcu,{rc"dw' dünyaya iki veya üç defa gönderirim.* ²⁴

IV-Tufan Sonrasında Günümüze Yerleşim Alanlarının Adları

Nebi Nuh'un gemisinin indiği yer ve etrafında oluşturulan yerleşim alanlarına verilen adlar dikkate değerdir.

Tarihin farklı dönemlerinden geçtiğimiz yüzyıl öncesine kadar imparatorluklar ve onların yayılcı inançları söz konusu olan Ezidi coğrafyasında hem fetih hakkını hem de temsiliyet ve teslimiyet hakkını kendilerinde görmelerine yol açmıştır. Güç, iktidar ve temsiliyetlerini alfabe, inanç ve aidiyet sembolleri ile ritüel ve kavramları üzerinden dayatmışlardır.

Mezopotamya, tarih boyunca savaş sanatı tarihini kuranlarca kuşatılmıştır. Bu kuşatma dünyanın hemen tamamı üzerinde kurgulananlar kadar geniş bir boyutta olmuştur. Mezopotamya'yı emperyal amaçlar için çekici kılan temel neden bereketli ve korunaklı bir coğrafya olmasıdır. Ovaların etrafını kuşatan dağlardan akan nehir ve kaynak suları yaşama bereket katmaktadır. Ayrıca tek tanrılı inançların kutsal dil ve alfabeleri ile yazılan kutsal metinlerine konu olan bu coğrafyanın ikinci Âdem Hz. Nuh'un gemisinin indiği ve yaşamı yeniden başlattığı alan olarak kabul edilmesi söz konusudur.

Tarihte ilk defa evrensel anlamda bütün kavim ve kaynaklarında bundan bahsetmesi gözleri bu coğrafyada yaşayanların ardıllarının merak edilmesi ve kendi kutsallarının izine yöneltmiştir. Bu nedenlerle bilinen en eski Êzidi yerleşim alanlarının adları (Heştan-Hêştikan) Seksen- Seksenler, Hint, Fars, Kürtlerin (Awesti-Sankrist alfabe) kullandıkları rakamların isimleriyle (Sefin-Sefine-Eyn Sıfn'ê, Êsifnê) gemi çeşmesi İbrani "Tevrat", Süryani "İncil", Arap "Kur'an" dillerinin üst şemsiyesi olan (Aramice Alfabe) etimolojisine dayanmaktadır.

²² Turan, a.g.m., s. 156.

²³ Turan, a.g.m., s. 157.

²⁴ Turan, a.g.m., s. 168.

“Ex-Ax” toprak-yurtluk anlamında kullanılan günümüze “Şehr Nex” Şırnak ili için kullanılırken yakın yerleşim alanlarının benzer “Ex-Ax” eki alanlar Êzidi-Yahudi-Keldani Mesihi-Müslüman Kürtler tarafından hala aynı adlarla adlandırılmaktadır. Bunlara Şêrnex, Hewrex, Nerex, Hezex, Kêwex, Zinarex, Erzanax, Mizezex, Mazizah, Hexé, Herdex, Şax, Şemrex, Darax gibi yerleşim adları örnek olarak verilebilir.²⁵

Türkiye sınırları içinde kalan Ezidi yerleşim birimlerine Mardin-Midyat- Hakkâri bölgelerinde daha sıklıkla rastlanılmaktadır. Son yıllarda boşaltılan Ezidi köylerinin İslam dışı inanç sahibi olan Ermeni ve Süryani Hıristiyan köylerine yakın ve iç içe olması durumu anlaşılır kılmaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada Ezidi kutsal alan ve uygulamalarının Ezidi yaşamını, bireyin hayatını şekillendirirken kainatın ve Tufan’ın oluşum öncesi ve sonrasında yaşamı var eden ve arındıran tanrısal sır-su-mekan üçgeni üzerine kurulu olduğu görülmüştür.

Kutsal Mekan (Laleş), Kutsal Su (Kanya Spi) ve Kutsal Tufan (Iar) (Ava Tofanê) ilişkisinin kesintisiz bir döngü içinde gerçekleştiği ve inanç gereği bireyin ve yeryüzünün tanrısal arınma-cezalandırma sebep-sonuç ilişkisi üzerinden kendi içinde anlaşılır olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Laleş merkezli iç içe geçmiş kutsal alan sınırları ile ilgili yazılı-sözlü sembol ve ritüeller küçükten büyüğe genişleyen sır çemberleri etrafında oluşum arınma, kesintiye uğrama ve tekrar yinelenirken yaşamla paralellik içinde olduğu gözlenmiştir.

Mitolojide ve hem Ezidi hem de tek tanrılı dinlerin kutsal metinlerinde Nuh’un gemisinin indiği yer olarak adı geçen Ararat (Ağrı), Cudi Sincar, Nemrut, Küçük Ağrı ve Süphan dağlarının Ezidi kutsal Sır çemberi içinde geçen yerleşim alanları olduğu ve hala bu alanların etrafında yaşamlarını sürdürdükleri görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAK KİŞİLER

²⁵ İskenden Debabasso, Süryani (Melfono) öğretmeni, Midyat, 2012 tarihli e-mail kayıtları.

Hecci Xwedêda, 55 yaşında, Şeyh Adi'nin türbesini bekleyen aileden, Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

Babê Şeyh, Ezidilerin tek ruhani lideri, Şeyhan'a bağlı Êsivne Köyü'nde Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

İskenden Debabasso, Süryani (Melfono) öğretmen, Midyat, 2012 tarihli e-mail kayıtları.

Qewwal Şex Êlo (İlahi Okuyucu Şeyh Ali) ile Temmuz 2011'de Dihok'ta yaptığımız görüşme.

Ezidi yazar Davud Murad ile Xetera Köyü'nde Temmuz 2011'de yaptığımız görüşmenin ses kaydı.

Qewwal Şex Êlo (İlahi Okuyucu Şeyh Ali) ile Temmuz 2011'de Dihok'taki görüşme kaydı.

Babê Çavış, Laleş'i bekleyen ruhani, 50 yaşında Laleş'te Temmuz 2011'deki görüşme kaydı.

KAYNAK ESERLER

AYCIL, Emine, *O gj o gv' gtclgwlp" [cmm{cqp,p" F-tÂhÂpwp" rcj kcv' HcmÂngik' O geo wcu,qpfcnkõ[g/kfkgto" uo ik'O cnciguklp'Ygkkkc/,u,* Basılmamış Lisans Bitirme Tezi, Diyarbakır 2010.

BİTTNER, Maximilian, *Die Heiligen Bücher der Jeziden oder Teufelsanbeter Kurdish un Arabish,* Wien 1913.

COLLINS, Andrew, *Meleklerin Küllerinden,* Avesta Yay., İstanbul 2001.

<http://www.kaniya-sipi.de/kurdish/kovaralalish24-07.htm> (Temmuz 2013)

<http://www.lalish.de/>. (Temmuz 2013)

<http://www.youtube.com/watch?v=yaFyn5McRoA> (Temmuz 2013)

TURAN, Ahmet, "Yezidi İnanç ve İbadetleri", *Qpfqmw/"O c{,u"©pkxgtukguk' rcj kcv' Fakültesi Dergisi,* Sayı 1, Samsun 1986, ss. 137-172.

EKLER

EK1. Ezidi Sır Alfabeti'nden (Tîpên Surri) Örnekler

EK2. Qewlê Zebunî Meksûr

“Av ji Durrê verîya

Bu Bahr u pengiya

Rcf cj c'O gtngd'dgw'dw

U linav gerîya”

-Yaratılış İlahisi

-Kainattan (Kozmos) sular aktı

-Deniz oldu ve sığradı

-Padişahlar Merkep (Eşek) ?

-Ve içinde (su deryasında) dolandılar

“Rcf c'w'j gt'xt'f'ctc

n'O gtngd'f'kdw'Uky ct c

Seyrîne çar kinara

Tcuc'Ncrğ'ugm'kp

Gotin ev heq vara.”

-Allah ve dört sevgili (Melek)

-Merkebe biniyorlardı

-Seyrediyorlardı dört etrafı

-Laleş düzünde durdular

-Dediler budur hak yurdumuz

“Hêvên avate Bahr, Bahr meyini”

“Duxanêk jê duxinî”

“Heft êzman jê dinijinîn”

-Maya attı denize deniz mayalandı

-Duman bulutları ondan çıktı

-Yedi gök ondan oluştu

“Wextê Surra Rebbilalemîn çu Qendîl u havên avête Bahrê. Surra Vî çu Qendîl ev Dunya vekî mastekî nêymeyî lê hat. Nebu Ax. Êrdê xwe lêk neda.”

(Allah'ın Sır'ını Kandil'e gittiği ve mayayı su okyanusuna attığı zaman "Qəpwp"Utə,"
Məpəf kəg'i kək'dwəf Āp{c'ə c{c'wəwə cə , "lq wəv'i kək'qf w. Toprak olmadı. Yeryüzü uymadı.)

<i>ōNcrg 'mwf k j cv'</i>	-Laleş geldiği zaman
<i>Nkz tf ' ' ,p'f kdw'Nebatē</i>	-Yeryüzünde yeşerdi bitkiler
<i>Belē go zeyninî qasî kinyata</i>	-Fakat yeşerirdi kâinat kadar?
<i>Mgy p,{c'Ncrg ø'Mcp{c'Ur,øg</i>	-Laleş'in eskiliği Beyaz Kaynak'tır
<i>Hêvênê Êrda Kanya Spî'ye</i>	-Yeryüzünün mayası Beyaz Kaynak'tır.

"Adem pexember sed (100) sali êmrê xwe d'perat -Adem peygamber yüz yıl
ömründen geçirdi.

Q'i cxc' Cf go 'r gz go dgt 'lkDwj k v' f gt cv' -Adem peygamber cennetten atıldığında
Go girî hêstir liber çavê vî bune vekî Ferat - Dedi ağlamaktan gözyaşları olmuş Fırat
gibi

<i>Rcf g'o kə, 'Tgddki'Ugo gde</i>	-Her şeye hakim olan Rab padişahımdır
<i>O ji Adem virekirin co qete</i>	-Ve Adem'den oluşturdular çift kişi
<i>Jêva vatin heftê u du (72) millette</i>	-Onlardan oluştu yetmiş iki millet
<i>Kire bedîla Nuh'ê Nebîye</i>	-Nebi Nuh'un bedeli yapıldı
<i>O Qewmek dêde harbit</i>	-Bir kavm içinde kudurursa
<i>Di dil'êt vande nemîne xofa îmanê</i>	-Yüreklerinde kalmasa iman korkusu
<i>Ev ji bixeriqin Ava Tofanê</i>	-Onlarda Tufan suyuyla gark olurlar.
<i>Rk v' xcp'dgf ,re *Vqlkpc +''''''</i>	-Bu Tufan bedelinden sonra
<i>Qewmek dî dirabin nedAdîla</i>	-Bir kavm oluşacak adil olmayan
<i>O noqtêk D'nazilbit ji Qendîla</i>	-Kusal nurdan(dağ) bir nokta oluşacak
<i>Fkəcx'xəpf g'j gdkv' dtcj ,o 'Zgrki''</i>	-İçlerinde var olacak İbrahim Halil
<i>Îbrahîm Xelîl ji noqteq sadiqe</i>	-İbrahim Halil sadık bir noktadandır.
<i>Ev sê (3) êrfa buye mintiqa</i>	-O üç şey- olmuş mantık?

Xwedêye xwe naskirîye bi heqqa

-Sahibini tanımış hakikatle

'dtcj ,o 'dku' "5+kk x "zy gf ' "pcu' "

-İbrahim üç (3) şeyle Allah'ını tanır

Estêr, Roj u Heyv

-Yıldız, Güneş ve Ay

Em d'kêmit xwedê temama

-Biz eksiz Allah tamamdır

Hezar rehmete xwedê

-Allah'ın bin rahmeti

L' Day î Bab'ê guhdara

-Dinleyenlerin Anne ve Babasına (olsun).

EK3. Farklı Kutsal Metinlere Göre Yukarı Mezopotamya'da Nuh'un Gemisinin İndiği Yerler²⁶

²⁶ Collins, a.g.e., s. 277.